

Tebük seferi öncesinde Hz. Peygamber komşu devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları gönderdiği sırada Fer ve b. Amr kendi tebaasından Mes'ud b. Sa'd'ı elçi olarak Medine'ye yolladı ve Hz. Peygamber'e bezaz bir katar, bir at, bir merkep, kıymetli elbiseler ve altın sırmalı atlas bir kaftandan oluşan hediyelerle müslüman olduğunu bildiren mektubunu takdim etti. Fer ve mektubunda şöyle yazıyordu: "Bismillâh irrahmân irrahîm. Muhammed Resûlullah'a. Ben İslâmîyet'i kabul ederek onun hak ve gerçek olduğunu ikrar ve kalbimle tasdik ettim. Şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür. O, İsâ b. Meryem'in kendisinden sonra geleceğini müjdelediği peygamberdir. Selâm sana!" (Muhammed Hamîdullah, s. 125-126).

H z. Peygamber Bilâl-i Habeşî'ye elçinin ağırlanmasını ve ona mukabil hediyeler verilmesini emretti. Aynı elçi ile de Fer ve'ye şu cevabî mektubu gönderdi: "Muhammed Resûlullah'tan Fer ve b. Amr'a. Selâm sana! Bil ki ben kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamdedirim. Elçin mektubunu, gönderdiğin bilgileri ve hediyelerini ulaştırdı. Bize müslüman olduğunu da bildirdi. Yüce Allah seni hidayete erdirmiştir. O halde sen de durumunu düzelt, Allah'ın ve resulünün emirlerine boyun eğ, namaz kıl, zekât ver. Selâm sana!" (İbn Sa'd, I, 281; Muhammed Hamîdullah, s. 126).

Gassân meliki Hâris b. Ebû Şemr el-Gassânî, Fer ve b. Amr'ın müslüman olduğunu haber alınca onu huzuruna getirtti. İslâmîyet'i bırakıp eski dinine dönmesi şartıyla kendisini valilikte bırakacağını söyledi. Fer ve ise, "Muhammed'in dininden asla dönmem. İsâ'nın kendisinden sonra geleceğini müjdelediği peygamberin Hz. Muhammed olduğunu sen de pekâlâ biliyorsun. Fakat hükümdarlığının elinden gideceğinden korkarak bunu açıklamıyorsun" dedi. Bunun üzerine Hâris, Fer ve'yi hapsettirdi (İbnü'l-Cevzî, II, 740-741). Fer ve b. Amr daha sonra öldürülmek üzere hapisten çıkarılıp götürülürken altı beyitlik bir şiir söylemiştir. Son beytinde, "Rabbim için varlığını ve makamımdan vazgeçip selâmete erdiğimi, müslüman olduğumu müminlerin en yücesine tebliğ et" (İbn Hişâm, IV, 591-592) diyen Fer ve'nin Filistin'de İfrâ nehri'nin (bk. Yâkût, "İfrâ" md.) kıyısında boynu vuruldu (İbn Hudeyde, II, 279).

Fer ve b. Amr 10 yılında (631) müslüman olmasına rağmen Hz. Peygamber'le

görüşmemiştir. Ölümü tahminen 12. yılda (633) vuku bulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, "İfrâ" md.; İbn Hişâm, *es-Sire*², IV, 591-592; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 281, 355; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, III, 199; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, II, 740-741; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 356-357; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 86-87; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-muğî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, II, 278-279; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 256-257; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 213; Âmirî, *Behcetü'l-meħâfil ve buğyetü'l-emâsil* (nşr. M. Sultân en-Nemnekânî), Medine 1330-31, I, 77-78; Şâmi, *Sübülü'l-hüddâ ve'r-reşâd* (nşr. Mustafa Abdülvahîd v.dğr.), Kahire 1402/1982, VI, 601-602; Ziriklî, *el-A'âm*, V, 344-345; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 125-126; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 272-274.

MEHMET AYKAÇ

FERVE b. MÜSEYK

(فرو بن مسيك)

Ebû Sebre Fer ve b. Müseyk
(Müseyke) b. el-Hâris el-Murâdî

Sahâbi.

Aslen Yemenli olup Murâd kabilesinin reisidir. Bu kabilenin Gutayf koluna mensup olduğu için Gutayfî nisbesiyle de anılır. Bedir Gazvesi esnasında Murâdlılar'la Hemedânîlar arasında meydana gelen ve "Rezm (Redm) günü" diye anılan savaşta bağlı buldukları Kinde kralları kendilerine yardım etmediği için kabilesi çok ağır kayıplar verdi. Bundan dolayı Fer ve 10 (631) yılında Kinde melikleriyle ilgisini keserek kabilesi adına Medine'ye gitti ve Hz. Peygamber'le görüşerek ona biat etti. Medine'de kaldığı süre zarfında Sa'd b. Ubâde'nin misafiri olan Fer ve hem ondan hem de Resûlullah'tan Kur'an'ı ve İslâm esaslarını öğrendi. Kavminden müslüman olanlarla birlikte İslâmîyet'i henüz kabul etmeyenlere karşı savaşmak için Hz. Peygamber'den izin aldıysa da Medine'den ayrıldıktan sonra Resûl-i Ekrem arkasından haberci göndererek Fer ve'yi huzuruna getirtti; ona kavmini İslâm'a davet etmesini ve kendisinden bir tâlimat alıncaya kadar müslüman olmayanlara karşı herhangi bir harekette bulunmamasını tenbih etti (Tirmizî, "Tefsîrü'l-Çur'ân", 35/1). Hz. Peygamber daha sonra Fer ve'ye 12 ukiyye gümüş, iyi cins bir deve ve Uman kumaşından bir elbise hediye etmiştir.

Fer ve b. Müseyk'i Murâd, Zübeyd ve Mezhic kabilelerine vali tayin eden Re-

sûl-i Ekrem, bölgesindeki müslümanların zekâtını toplamaya yetkili olduğuna dair kendisine bir mektup verdi. Hâlid b. Sa'id b. Âs'ı da sadaka ve zekâtları tahsile memur olarak onunla beraber gönderdi. Hâlid Resûl-i Ekrem'in vefatına kadar bu görevde kaldı.

H z. Ömer devrinde (634-644) Küfe'ye yerleşen ve zekât memuru olarak Mez hic'e gönderilen Fer ve'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Onun aynı zamanda şair olduğu söylenmekte ve Hz. Peygamber'den bazı hadisler rivayet ettiği bilinmektedir (bk. Wensinck, VIII, 221).

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "Tefsîrü'l-Çur'ân", 35/1; İbn Hişâm, *es-Sire*², IV, 581-584; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 327; V, 524-525; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 134-136; Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târîhu medîneti Şan'â*² (nşr. Hüseyin b. Abdullâh el-Ömerî), San'a 1401/1981, s. 142-144; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, III, 199-200; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 163; İbn Semüre, *Fuķahâ'ü'l-Yemen*, s. 14, 25, 35; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 42; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 295-297; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, IV, 359-361; İbn Seyyidün-nâs, *Uyûnü'l-eser*, II, 239-240; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 70-71; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 55; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 205-206; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, III, 259; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, VII, 56-57; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IX, 868; Mustafa Fayda, *İslâmîyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 58-60, 118; Ziriklî, *el-A'âm* (Fetullah), V, 143; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), X, 129-132; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 221.

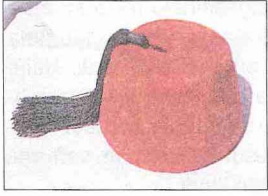

SALİM ÖĞÜT

FES

Eskiden Osmanlılar'da,
bugün de bazı İslâm ülkelerinde
kullanılmakta olan bir baş kıyafeti.

Batı dillerinde Fès, Fez denilen Fas şehrinde ortaya çıktığı ve Türkiye'ye daha çok Avrupa'dan ithal edildiği için bu adı taşıyan fes halen Mısır dahil Kuzey Afrika ülkeleri ve Endonezya ile Malezya başta olmak üzere birçok İslâm ülkesinde kullanılmaktadır. Kırmızı çuhadan yapılır; tepeye doğru daralan silindirik şekilde olup üstünden sarkan bir püskülü bulunur. Türkiye'de 1925 yılında çıkarılan özel bir kanunla yasaklanan fesin bu ülkeye gelişi II. Mahmud devrine rastlar. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasıyla onun yerine kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun kıyafetinden eğitimine ve donanımına kadar her şeyinin Batı tarzında olması istenmiştir. Bu askere önce-

Sultan
Abdülmecid'in
mecidiye
kalıbında
yapılmış fes
(TSM, nr. 13/2149)

leri III. Selim zamanında teşkil edilen Ni-zâm-ı Cedîd'ine benzeyen bir kıyafet verilmişse de iki yıl sonra değişiklik yapılmış ve ilk olarak başa şubara yerine koyu kırmızı fes giyilmesi kararlaştırılarak padişahın bu konudaki hatt-ı hümayunu ilân edilmiştir (1244/1829). Bu ilk fes başlangıçta 20-25 cm. yüksekliğinde ve standart modelinin aksine tepeye doğru hafifçe genişleyen bir şekil gösterir.

Fesin düz olan tepe kısmına "tabla" adı verilir ve bunun merkezindeki "ibik" denilen çıkıntıya lâcivert veya siyah bir ipek püskül bağlanır. II. Mahmud devri mavi ipek püskülünün arkası uzun, önü kâkül gibi kısa ve oldukça geniştir. Yüksekliğin muntazam görüntüsünün bozulmaması için fesin içi kartonla desteklenmiştir. Genel görünüşü bu şekilde olan fes, ortaya çıkışından sonra padişahların istekleri doğrultusunda değişikliğe uğramış ve Abdülmecid döneminde küçülmeye başlayarak aşağı yukarı son zamanlardaki şeklini almıştır (mecidiye kalıp); Abdülaziz yayvan (aziziye kalıp), II. Abdülhamid ise daha dik bir fes (hamidiye kalıp) tercih etmiştir.

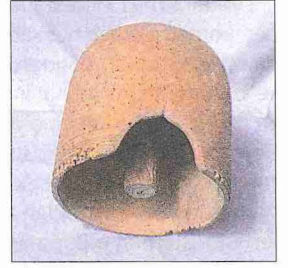
Fesler yapağın yapılar ve bunun için en uygunu merinos koyunundan elde edilir. Boyayı iyi tutması ve çabuk sertleşmemesi için yapağının kalitesinin yüksek olması gerekir. Fesin dokunuşu çorap örgüsüne benzer ve önce torba gibi bir şekil alır; sonra bol su ile keçeleştirilir. Boyanmış fesler tekrar su ile yıkanarak dink işlemi yapılır ki bundan sonra küçülür ve külâh haline gelir; bir sonraki safha havalandırma ve tüylen-dirme, son safha ise kalıplama ve perdahtlamadır (perdah). Bu uzun ameliye için başlangıçta işi bilen usta ve gerekli malzeme yoktu; fesler Avrupa ve Mısır ile Tunus'tan ithal ediliyordu. İhtiyacın artması yerli imalâtın başlamasını gerektirdi ve İstanbul'da Feshâne adıyla ilk fabrika kuruldu. Fesin sivil halka yapılmasından sonra bundan başka Bursa, Edirne, İslimye ve Selânik'te de fabrikaların açılmasına rağmen yerli imalât ihtiyaca yetmedi ve aradaki açık daima ithalât yoluyla kapatıldı. 1829 yılında piyasada bulunan yerli ve ithal fesler şu

fiyatlarla satılıyordu: Tunus perdahtlı 26 kuruş, Mısır 18 kuruş, Avrupa perdaht-sız 5 kuruş 20 para, Avrupa "ağaç" marka 5 kuruş, yerli İstanbul 6 kuruş 10 para. Fesin halk arasında benimsenmeye başlamasıyla sivillerin devlet görevlilerinden ayırt edilebilmeleri için "dalfes" (sade, yalın fes) giymeleri, yani etrafına bir şey sarmamaları istenmişti; yalnız ulemâ efendiler beyaz tülbent sarabileceklerdi. Halkın dalfes giymemekte ısrar etmesi üzerine esnaf takımının yemeni, çember, ağabani, yazma, tülbent gibi şeyler sarmalarına izin verildi ve bundan sonra fes süratle yayıldı.

Fes Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahip olup şarkılara, türkülere girmiştir. Devrin şair ve edipleri eserlerinde eğri giyilen, kaşa düşürülen feslerden bahsetmişler, çocuk feslerine nazarlık, muska ve ziynet altını takıldığını yazmışlardır. Başta fes olmadan fotoğraf çektiğimizin ise ayp sayıldığı söylenir. Fesin süsünü oluşturan ve ona özellik kazandıran püskül üzerinde de epeyce söz söylenmiştir. II. Mahmud devrinin bükülmemiş ipekten bol mavi iplikli püskülü başın hareketi veya rüzgâr sebebiyle sık sık dağılıyordu ve taşıyana derbeder bir görünüş veriyor, sık sık taraması, düzeltilmesi gerekiyordu. Bu püskülleri taramak için çarşıda, sokaklarda küçük çocuklar ellerinde taraklarla dolaşır ve para kazanırlardı. Böylece püskül onu taşıyanın başına dert olmuştu. "Püsküllü belâ" deyiminin, henüz fesin tam anlamıyla benimsenmediği, yalnız asker arasında zorunlu tutulduğu dönemde buradan kaynaklanmış olması muhtemeldir. Nitekim Lutfi, 1261 (1845) yılı olayları arasında bir püskül nizam-nâmesinin çıkarıldığından ve bununla bütün askere, ayrı ayrı gösterilen dirhemler miktarında örme (bükülmüş) püskül takmaları, feslerinin tepesine "ferahî" koymaları mecburiyetinin getirildiğinden ve aynı şekilde diğer fes giyenlerden de örme püskül kullanmalarının istendiğinden bahseder. Ferahî ince pirinçten yuvarlak bir levhadır. Püskül takılıp tablaya düzenli bir şekilde yayıldık-

XIX. yüzyılın
ikinci yarısına
ait püsküllü
dağılmış bir fes
(TSM, nr. 13/2133)

Ahşaptan
yapılmış
bir fes kalıbı
(TSM, nr. 24/1818)

tan sonra üstüne ferahî konur ve fese dikilirdi. Burma püsküller çıkınca ferahî, fesin daima kalıplı durmasını sağlayan bir parça olarak asker feslerinde muhafaza edildi ve II. Meşrutiyet'e kadar askere beylik bir fesle beraber bir de ferahî verildi.

Yapımındaki esneklik dolayısıyla fesin kolayca deforme olabilmesi sebebiyle yaygın bir kalıpcı esnafı ortaya çıkmıştı. Önceleri ahşap olan kalıpların yerini daha sonra İzmir'de görülen ve arkasından da İstanbul'da kullanılan pirinç kalıplar almış, böylece kalıpları ütü gibi ıstarak işe başlayan ustalar fesleri "dar beyoğlu, hamidiye, aziziye, yarım zuhaf, tam zuhaf, İzmir biçimi, alikorna, hasırlı" gibi isimlerle anılan sıfırdan on altıya kadar numaralanmış çeşitli ölçü ve biçimlerde kalıba çekebilmişlerdir.

Fesin yasaklanmasından sonra kullanılmayan Feshâne'deki kalıplarla elde kalan fesler halen İstanbul Şehir Müzesi'nde, sultanlara ait bazı feslerle ahşap fes kalıpları da Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lutfi, *Tarih*, VIII, 69-70; R. Dozy, *Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes*, Amsterdam 1845, s. 336; R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 111, 113-116; Danişmend, *Kronoloji*², IV, 114; Mübahat S. Kütükoğlu, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kıyâfeti ve Malzemesinin Temini Meselesi", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 519-605; Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika: Feshâne Defterdar Fabrikası*, İstanbul 1988; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansûre'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadr-ı Âzâmin Takriri ve II. Mahmud'un Hatt-ı Hümayunu", *TTK Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 223-230; "Fes", *İA*, IV, 575; Pakalın, I, 610-614; SA, I, 583-584; "Fes", *İst.A*, X, 5698-5705; Uğur Göktaş, "Fes", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, III, 296-297.

HÜLYA TEZCAN

FESAD

(bk. KEVN ve FESAD).